



Dostosowanie wymagań edukacyjnych- wskazówki praktyczne

Pracownia Doskonalenia Kompetencji Pedagogicznych
RETOR

Ewa Usiadek

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

I. Podstawa prawna

Nauczyciele, zgodnie z rozporządzeniem MEN z dnia 17 listopada 2010r zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, są zobowiązani do dostosowania wymagań edukacyjnych.

„ §1. 2.b Nauczyciel jest obowiązany dostosować wymagania edukacyjne, o których mowa w § 4 ust.1 pkt 1, do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia:

- 1) Posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego (...)
- 2) Posiadającego orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania (...)
- 3) Posiadającego opinię poradni pp (...)
- 4) Nieposiadającego orzeczenia lub opinii, który objęty jest pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole- na podstawie ustaleń w planie działań wspierających (...)

WYJAŚNIJMY, CO KRYJE SIĘ POD § 4 ust.1 pkt 1 ROZPORZĄDZENIA MEN Z DNIA 30 KWIETNIA 2007 r. W SPRAWIE warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych:

§ 4. 1. Nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów) o:

1) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania;

II. Jak w praktyce dostosować wymagania edukacyjne?

Wymagania edukacyjne- definiując pojęcie wymagań edukacyjnych, należy wyjść od definicji treści nauczania.

Treścią nauczania jest- mówiąc najprościej- to, czego się naucza.

Na trójwymiarowy model treści nauczania składają się:

- **cele nauczania-** opisują zamierzone czynności uczniów i formułuje się je w sposób operacyjny,
- **materiał nauczania-** to uporządkowana informacja rzeczowa,
- **wymagania programowe-** to oczekiwanie osiągnięcia ucznia- założone przez autorów programów kształcenia, gdy obejmują osiągnięcia uznane za niezbędne przez odpowiednie władze oświatowe, nazywamy je **standardami edukacyjnymi**.

Treść nauczania ma charakter dynamiczny, jest ona przetwarzana w procesie dydaktycznym, planowana przez nauczyciela, poznawana przez uczniów, opanowywana po zakończeniu procesu dydaktycznego i po zakończeniu oceniania.

Jeżeli wymagania programowe uznamy za zamierzone osiągnięcia ucznia wynikające z programu nauczania - to **wymagania edukacyjne są oczekiwanymi przez nauczyciela osiągnięciami ucznia, formułowanymi przez niego w oparciu o podstawę programową** i o realizowany program. W standaryzacji osiągnięć szkolnych punktem wyjścia jest podstawa programowa kształcenia ogólnego, gdzie zapisane są standardy osiągnięć dla poszczególnych edukacji. Spełnione wymagania edukacyjne stają się osiągnięciami ucznia.

III. Jak oceniać dzieci z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, w tym ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się?

Bardzo ważne jest przestrzeganie etycznych zasad oceniania, z których pierwszorzędymi są: jednakowa życzliwość wobec wszystkich uczniów oraz **ocenianie sukcesów, a nie porażek ucznia.**

Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć ucznia powinno pomóc mu poznać siebie, określić swoje ideały, podjąć adekwatne działania dla własnego rozwoju.

Jeśli **dostosujemy wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb ucznia**, pod względem formy (tam, gdzie to wystarcza) lub formy i treści (tam, gdzie jest to konieczne) **uwzględniając także wkład pracy dziecka** to zawsze ocenimy ucznia pozytywnie.

W stosunku do dzieci o obniżonych możliwościach intelektualnych, zalecenie o dostosowaniu wymagań daje nauczycielowi jeszcze jedną możliwość. Jeśli na koniec semestru grozi uczniowi ocena niedostateczna, a inne względy przemawiają za promowaniem, zalecenie o obniżeniu wymagań pozwala na postawienie oceny dopuszczającej. Zalecenia tego jednak nie należy traktować, jako równorzędnego z nakazem promowania. O tym decyduje, bowiem rada pedagogiczna, po uwzględnieniu różnych kryteriów składających się na tę decyzję.

IV. KILKA WAŻNYCH POJĘĆ

Zaburzenia rozwojowe- to klasa zaburzeń dziecięcych, charakteryzujących się poważnym zniekształceniem funkcjonowania społecznego, poznawczego, ruchowego i językowego. Obejmuje przypadki głębszego stopnia odchylenia od norm rozwojowych. Do zaburzeń rozwojowych należą: niesłyszenie, niedosłyszenie, niewidzenie, niedowidzenie, niepełnosprawność ruchowa w tym afazja, upośledzenie umysłowe, autyzm, zespół Aspergera, niepełnosprawności sprzężone, choroby przewlekłe,

niedostosowanie społeczne, zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Uczniowie z takimi zaburzeniami wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki- treści, metod i warunków pracy, dlatego otrzymują z poradni orzeczenia do kształcenia specjalnego. W przypadku ucznia posiadającego orzeczenie dostosowanie wymagań musi nastąpić na podstawie tego orzeczenia oraz wielospecjalistycznej diagnozy pedagogicznej dokonanej przez zespół koordynujący udzielanie temu uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej i na podstawie ustaleń zapisanych w IPET.

Odchylenia rozwojowe- są to indywidualne opóźnienia rozwoju w stosunku do ustalonych norm, nie będące jednak zaburzeniami z uwagi na niewielkie nasilenie objawów, ograniczony zakres i czas trwania. Do odchyłeń rozwojowych należy m.in. inteligencja niższa niż przeciętna.

Specyficzne trudności w uczeniu się- ogólny termin dotyczący niejednorodnej grupy zaburzeń przejawiających się poważnymi trudnościami w rozumieniu i posługiwaniu się mową, pismem oraz w zakresie zdolności matematycznych. Zaburzenia te są uwarunkowane wewnątrznie i wywołane SA dysfunkcjami centralnego układu nerwowego. Ujmując w latach sześćdziesiątych specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu jako syndrom zaburzeń zwany dysleksją rozwojową, prof. M. Bogdanowicz wprowadziła opisujące je formy: dysgrafia, dysortografia, dysleksja.

V. Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych

1) Dyskalkulia, czyli trudności w liczeniu

Oceniamy przede wszystkim **tok rozumowania**, a nie techniczną stronę liczenia. Uczeń ma, bowiem skłonność do przedstawiania kolejności cyfr w liczbie i przez to jej zapis jest błędny. Zły wynik końcowy wcale nie świadczy o tym, że dziecko nie rozumie zagadnienia. Dostosowanie wymagań będzie, więc dotyczyło tylko **formy sprawdzenia** wiedzy poprzez koncentrację **na prześledzeniu toku rozumowania** w danym zadaniu i jeśli jest on poprawny -wystawienie uczniowi oceny pozytywnej.

2) Dysgrafia, czyli brzydkie, nieczytelne pismo

Dostosowanie wymagań będzie **dotyczyło formy sprawdzania wiedzy**, a nie treści. Wymagania merytoryczne, co do oceny pracy pisemnej powinny być ogólne, takie same, jak dla innych uczniów, natomiast sprawdzenie pracy może być niekonwencjonalne. Np., jeśli nauczyciel nie może przeczytać pracy ucznia, może go poprosić, aby uczynił to sam lub przepisać ustnie z tego zakresu materiału. Może też skłaniać ucznia do pisania drukowanymi literami lub na komputerze.

3) Dysortografia, czyli trudności z poprawną pisownią pod względem ortograficznym, fonetycznym, interpunkcyjnym itd.

Dostosowanie wymagań znowu dotyczy głównie **formy sprawdzania** i oceniania wiedzy z tego zakresu. Zamiast klasycznych dyktand można robić sprawdziany polegające na uzasadnianiu pisowni wyrazów, odwołując się do znajomości zasad ortograficznych oceniać odrębnie merytoryczną stronę pracy i odrębnie poprawność pisowni, nie wpisując tej drugiej oceny do dziennika. W żadnym wypadku dysortografia nie uprawnia do zwolnienia ucznia z nauki ortografii i gramatyki.

4) Dysleksja, czyli trudności w czytaniu przekładające się często również na problemy ze zrozumieniem treści

Dostosowanie wymagań w **zakresie formy** może nastąpić w klasach, gdzie programowo jest sprawdzanie opanowania tej umiejętności. Widząc trudności dziecka nauczyciel może odpytać go z czytanki na osobności, a nie przy całej klasie, nie ponaglać, nie krytykować, nie zawstydząć, nie mobilizować stwierdzeniami "jak się postarasz to będzie lepiej", nie zadawać do domu obszernych czytanek do opanowania.

W klasach starszych problem jest bardziej złożony, gdyż opanowanie wiedzy opiera się na założeniu, że uczeń umie już sprawnie czytać i ta umiejętność rzeczywiście jest niezbędna. Uczeń ma, zatem niewielkie pole manewru. W zasadzie jedyne, co może zrobić, to więcej czasu poświęcać na naukę, korzystać z lektur wypożyczanych z biblioteki dla niewidomych (nagrane na dyskiety czy taśmy magnetofonowe) lub sfilmowanych lektur, czy materiałów.

Nauczyciel w zasadzie nie ma wyboru, dysleksja nie daje możliwości obniżenia wymagań jakościowych. Są to, bowiem uczniowie, z co najmniej przeciętną sprawnością intelektualną, którzy zechcą w przyszłości zdawać maturę, a ta, aby zachować swoją rangę, musi mieć odpowiedni, co najmniej przeciętny, poziom wymagań.

Polem do pracy dla nauczyciela będzie dbałość o rozwój sfery emocjonalnej takiego ucznia. Dydaktyka jest, bowiem bardzo ważna, ale jeszcze ważniejsze jest przygotowanie dziecka do radzenia sobie w życiu, a do tego dziecko potrzebuje wrażliwości, fantazji, ufności we własne siły i zdolności, niezależnie od tego, kim będzie.

Ogólne zasady postępowania z uczniem z dysleksją rozwojową

1. Unikać głośnego odpytywania z czytania przy całej klasie; wskazówka ta dotyczy przede wszystkim dzieci młodszych. Jeśli nauczycielowi dla oceny umiejętności ucznia niezbędne jest głośne czytanie, należy przeprowadzić je na przerwie, po zakończeniu lekcji.

2. Ograniczać czytanie obszernych lektur do rozdziałów istotnych ze względu na omawianą tematykę, akceptować korzystanie z nagrań fonicznych, w wyjątkowych przypadkach z ekranizacji, jako uzupełnienia samodzielnie przeczytanych rozdziałów.

3. Kontrolować stopień zrozumienia samodzielnie przeczytanych przez ucznia poleceń, szczególnie podczas sprawdzianów (wolne tempo czytania, słabe rozumienie jednorazowo przeczytanego tekstu może uniemożliwić wykazanie się wiedzą z danego materiału).

4. Ze względu na wolne tempo czytania lub/i pisania **zmniejszyć ilość zadań** (poleceń) do wykonania w przewidzianym dla całej klasy czasie lub **wydłużyć czas pracy dziecka**. Formy te należy stosować zamiennie – uczeń pozostawiony w klasie dłużej niż rówieśnicy, narażony na komentarze z ich strony sam zacznie rezygnować z dodatkowego czasu.

5. Ograniczać teksty do czytania i pisania na lekcji do niezbędnych notatek, których nie ma w podręczniku; jeśli to możliwe dać dziecku gotową notatkę do wklejenia. Zalecenie to jest szczególnie istotne w przypadku dzieci małych lub starszych, u których stwierdzono dysgrafię.

6. Pisemne sprawdziany powinny ograniczać się do sprawdzanych wiadomości, wskazane jest, zatem stosowanie testów wyboru, zdań niedokończonych, tekstów z lukami – pozwoli to uczniowi skoncentrować się na kontrolowanej tematyce, a nie na poprawności pisania.

7. Wskazane jest **preferowanie wypowiedzi ustnych**. Sprawdzanie wiadomości powinno odbywać się często i dotyczyć krótszych partii materiału. Pytania kierowane do ucznia powinny być precyzyjne.

8. W przedmiotach ścisłych podczas wykonywania ścisłych operacji wymagających wielokrotnych przekształceń, należy umożliwić dziecku ustne skomentowanie wykonywanych działań. W ocenie pracy ucznia wskazane jest uwzględnienie poprawności toku rozumowania, a nie tylko prawidłowości wyniku końcowego. W przypadku prac pisemnych z przedmiotów ścisłych i im pokrewnych, nauczyciel powinien zwrócić uwagę na graficzne rozplanowanie sprawdzianów – pod treścią zadania powinno być wolne miejsce na rozwiązanie. Pozwoli to uniknąć niepotrzebnych pomyłek przy przepisywaniu zadań na inną stronę np. gubienia, mylenia znaków, cyfr, symboli, tak charakterystycznych dla dzieci z dysleksją. Materiał programowy wymagający znajomości wielu wzorów, symboli, przekształceń można podzielić na mniejsze partie. Tam, gdzie jest taka możliwość, pozwolić na korzystanie z gotowych wzorów, tablic itp.

9. Unikać wyrywania do odpowiedzi. Jeśli to możliwe uprzedzić ucznia (na przerwie lub na początku lekcji), że będzie dzisiaj pytany. W ten sposób umożliwiamy dziecku przypomnienie wiadomości, skoncentrowaniu się, a także opanowanie zapięcia emocjonalnego często blokującego wypowiedź.

10. Dobrze jest **posadzić dziecko blisko nauczyciela**, dzięki temu zwiększy się jego koncentracja uwagi,

ograniczeniu ulegnie ilość bodźców rozpraszających, wzrośnie bezpośrednia kontrola nauczyciela, bliskość tablicy pozwoli zmniejszyć ilość błędów przy przepisywaniu.

11. Złagodzić kryteria wymagań z języków obcych. Uczeń mający problemy z opanowaniem ojczystego języka prawie zawsze ma trudności z mówieniem, rozumieniem, czytaniem i pisaniem w języku obcym.

12. Podczas oceny prac pisemnych **nie uwzględniać poprawności ortograficznej** lub oceniać ją opisowo. Należałoby pozwolić uczniom na korzystanie ze słowników ortograficznych podczas pisania wypracowań, prac klasowych. Postępy w zakresie ortografii sprawdzać za pomocą dyktand z komentarzem, okienkiem ortograficznym, pisania z pamięci. Zakres sprawdzianu powinien obejmować jeden rodzaj trudność ortograficznych - umożliwi to skoncentrowanie się na zagadnieniu, tym samym zmniejszając ilość błędów i dając poczucie sukcesu.

13. W przypadku ucznia z dysgrafią wskazane jest **akceptowanie pisma drukowanego, pisma na maszynie, komputerze**, zwłaszcza prac obszernych (wypracowań, referatów). Nie należy również oceniać estetyki pisma, np. w zeszytach. Jeśli pismo dziecka jest trudne do odczytania, można zamienić pracę pisemną na wypowiedź ustną.

14. Nauczyciel powinien znać dobrze specyfikę problemu dysleksji, dysortografii i dysgrafii, ponieważ umożliwi mu to rozumienie problemów dziecka i sprzeczności, np. między dobrą znajomością faktów historycznych a trudnościami z ich chronologicznym uporządkowaniem, wiedzą z zakresu geografii a niemożnością zorientowania się na mapie, wielokrotnego przepisywania tego samego tekstu w ramach poprawy pracy klasowej a popełniania podczas przepisywania coraz to nowych błędów, czytania wielu książek a popełniania błędów ortograficznych w często powtarzających się wyrazach, ładnego przepisywania kilkunastu linijek a bazgrania w dalszej części kartki zeszytu, dobrego słuchu muzycznego a niemożnością nauczenia się czytania nut, itp.

(Niektóre z podanych wyżej zasady mogą być stosowane w przypadku uczniów o obniżonych możliwościach intelektualnych).

5) Uczeń ze sprawnością intelektualną niższą od przeciętnej

Uczniowie z inteligencją niższą niż przeciętna (70-84 w skalach Wechslera) stanowią 14% populacji szkolnej. Uzyskują oni słabe wyniki w nauce, pomimo dużego własnego nakładu pracy a niekiedy nawet , mimo intensywnej stymulacji rozwoju. Największe trudności mają w rozumowaniu i logicznym myśleniu we wszystkich jego formach i przejawach. Poziom ich rozwoju słowno-pojęciowego odpowiada wcześniejszej fazie rozwojowej.

W szczególności uczniowie ci mają problemy z:

- ✓ Wewnętrzną organizacją nowo nabytej wiedzy i integrowaniem jej z już posiadaną – stąd wolniej tempo uczenia się,
- ✓ Generalizowaniem wiedzy oraz wykorzystywaniem jej w różnych dziedzinach,
- ✓ Opanowaniem materiału o charakterze abstrakcyjnym- ze względu na bardzo słabą pamięć krótkotrwałą, uczniowie ci zdecydowanie łatwiej pracują i uczą się na materiale konkretnym,
- ✓ Umiejętnością myślenia przyczynowo- skutkowego,
- ✓ Dokonywaniem porównań między zbiorami- różnicowanie i szukanie podobieństw,
- ✓ Umiejętnością odróżniania cech istotnych od nieistotnych,
- ✓ Dokonywaniem uogólnień, szczególnie o charakterze werbalnym.

Myślenie tych dzieci charakteryzuje : konkretyzm i mała samodzielność. Często uczą się „na pamięć” bez zrozumienia treści. Ich trudności nasilają się wraz z pokonywaniem kolejnych etapów edukacji.

W przypadku tych dzieci konieczne jest **dostosowanie zarówno w zakresie formy, jak i treści wymagań**. A więc przede wszystkim w tej grupie możemy mówić o obniżeniu wymagań. Pamiętać jednak należy, że obniżenie kryteriów jakościowych nie może zejść poniżej podstawy programowej.

Ze względu na powyższe cechy konieczne jest wobec tych dzieci **zastosowanie metod ułatwiających im opanowanie materiału**. Dzieci te, bowiem nie kwalifikują się do szkoły specjalnej dla upośledzonych umysłowo, a program szkoły ogólnie dostępnej jest dla nich trudny, a przede wszystkim zbyt szybko realizowany.

Zmiany jakościowe w zakresie wymagań programowych powinny być takie, aby w przyszłości pozwalały tym dzieciom na opanowanie wymagań zasadniczej szkoły zawodowej ogólnodostępnej. Dla tych dzieci tragedią jest, że reforma szkolnictwa poszła w kierunku zawężania oferty szkolnictwa zawodowego, a upowszechniania wykształcenia średniego, czyli ukończenia szkoły z maturą. One przez ten szczebel obiektywnie nie są w stanie przebrnąć.

Nauczyciele nie mogą od poradni oczekiwać, że w opiniach będzie określone, do jakiego poziomu należy obniżyć wymagania w stosunku do tych dzieci. To nauczyciele są specjalistami w zakresie nauczania poszczególnych przedmiotów. Kryteria doboru treści powinny być 2, o których mówiłam wcześniej - nie można zejść poniżej podstawy programowej, a zakres wiedzy i umiejętności powinien dać szansę na sprostanie wymaganiom ogólnodostępnej szkoły zawodowej.

Wymagania, co do formy mogą obejmować między innymi:

- ✓ omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności
- ✓ pozostawiania więcej czasu na jego utrwalenie
- ✓ podawanie poleceń w prostszej formie
- ✓ unikanie trudnych, czy bardzo abstrakcyjnych pojęć

- ✓ częste odwoływanie się do konkretnego przykładu
- ✓ unikanie pytań problemowych, przekrojowych
- ✓ wolniejsze tempo pracy
- ✓ szerokie stosowanie zasady pogłębienia
- ✓ odrębne instruowanie dzieci
- ✓ zadawanie do domu tyle, ile dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie.

6) Uczniowie słabowidzący

U takich uczniów niepełnosprawność w zakresie widzenia oznacza osłabienie wzroku, które nawet przy użyciu szkieł korekcyjnych wpływa negatywnie na ich osiągnięcia szkolne.

Symptomy trudności;

- mylenie liter o podobnych kształtach
- mylenie wyrazów o podobnej strukturze
- przestawianie liter
- nieprawidłowa technika czytania
- brak rozumienia tekstu w całości
- wolniejsze tempo czytania związane z problemami spostrzegania całości wyrazu, zdania
- problemy z rozumieniem tekstu (konieczność koncentracji na postrzeganiu kształtu poszczególnych liter)
- możliwe trudności w planowaniu uwagi na obniżoną sprawność spostrzegania i zakłóconą koordynację wzrokowo-ruchową
- możliwe popełnianie błędów, przestawianie, mylenie, opuszczanie liter, błędy ortograficzne, złe rozplanowanie stron w zeszytach

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych

- właściwe umiejscowienie dziecka w klasie – zapobiegające odblaskowi pojawiającemu się poblizu okna, zapewnienie właściwego oświetlenia i widoczności
- udostępnianie tekstów w wersji powiększonej
- podawanie modeli i przedmiotów do obejrzenia z bliska
- zwracanie uwagi na szybką męczliwość ucznia związana ze zużyciem większej energii na patrzenie i interpretację informacji uzyskanych drogą wzrokową – wydłużenie czasu na wykonanie określonych zadań
- umożliwienie dziecku korzystania z nagrań lektur szkolnych
- w geometrii należy wprowadzać uproszczone konstrukcje z ograniczoną do koniecznych liczbą linii pomocniczych i konstrukcje geometryczne wykonywać na kartkach większego formatu niż zwykła kartka

- Częste zadawanie pytania – „co widzisz?” w celu sprawdzenia i uzupełnienia słownego trafności doznań wzrokowych

7) Uczeń zdolny

- Indywidualizacja, stopniowanie trudności
- Udzielanie pomocy koleżeńskiej
- Powierzenie odpowiedzialnych ról.
- Tworzenie takich sytuacji dydaktycznych, które będą dla ucznia wyzwaniem i źródłem satysfakcji.

8) Uczeń słabosłyszący

Problemy:

- Trudności w zakresie myślenia, rozumienia związków przyczynowo-skutkowych
- Trudności w interpretacji zjawisk, których rozumienie wymaga słuchania

Zakres dostosowania

- Podawanie prostych informacji w formie pisemnej, wzbogacanie poleceń symbolem, ilustracja lub symbolem wyuczonym
- Wydłużenie czasu na podjęcie decyzji, udzielenie odpowiedzi, wykonanie zadania,
- Wypracowanie płaszczyzny porozumienia pozawerbalnego do potrzeb i możliwości ucznia
- Pomoc przy organizowaniu warsztatu pracy poprzez wskazywanie właściwych metod.

9) Uczeń z ADHD

Zakres dostosowania

- Wyznaczanie konkretnego celu i dzielenie zadań na mniejsze możliwe do zrealizowania etapy
- Pomaganie uczniowi w skupieniu się na wykonywaniu jednej czynności
- Wydawanie jasnych, precyzyjnych poleceń- na raz tylko jedno polecenie
- Skracanie zadań – dzielenie ich na części
- Zadawanie małych partii materiału
- Sprawdzanie stopnia zrozumienia wprowadzanego materiału
- Zmniejszanie materiału przepisywanego z tablicy do zeszytu
- W klasach I-III zezwolenie na uzgodnione formy aktywności fizycznej
- Skracanie prac domowych
- Dzielenie dłuższych sprawdzianów na części, wydłużanie czasu odpowiedzi,
- Chwalenie ucznia przynajmniej raz dziennie
- Korzystanie z programów edukacyjnych dostosowanych do możliwości ucznia

- Zachęcanie do zadawania pytań
- Pobudzanie zainteresowań ucznia,
- Angażowanie ucznia w konkretne działania
- Akceptowanie ucznia bez względu na jego nieprawidłowe zachowania
- Przypominanie o regułach
- Opracowanie zrozumiałego dla ucznia kontraktu
- Szukanie i przekazywanie uczniowi informacji na temat sposobów rozładowywania napięcia, które są akceptowane w klasie
- Zapewnienie uczniowi miejsca w pierwszej ławce, w towarzystwie spokojnego ucznia
- Ograniczanie ilości bodźców
- Skupianie uwagi ucznia na tym co najważniejsze – kolor, podkreślenie
- Formułowanie informacji dotyczących pracy domowej w sposób jasny i przejrzysty.

10) Charakterystyka ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim

Jakie są uwarunkowania psychofizyczne funkcjonowania ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim?

Niedorozwój umysłowy (upośledzenie umysłowe) charakteryzuje się istotnie niższym niż przeciętne funkcjonowaniem intelektualnym z jednocześnie współwystępującym ograniczeniem w zakresie dwóch lub więcej spośród następujących umiejętności przystosowawczych: porozumiewania się, samoobsługi, trybu życia domowego, uspołecznienia, korzystania z dóbr społeczno-kulturalnych, samodzielności, troski o zdrowie i bezpieczeństwo, umiejętności szkolnych, organizowania czasu wolnego i pracy. Niedorozwój umysłowy ujawnia się przed 18. rokiem życia (R. Luckasson, i in., 1992, s. 1; W: J. Kostrzewski, 2006, s. 16).

Zgodnie z obowiązującą klasyfikacją wyróżnia się 4 stopnie upośledzenie umysłowego:

- ✓ lekki,
- ✓ umiarkowany,
- ✓ znaczny,
- ✓ głęboki.

Osoby z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim mają zróżnicowany potencjał rozwojowy. Jest to zaburzenie o charakterze globalnym (wszystkie funkcje i procesy psychiczne odbiegają od normy), dlatego ich trudności w uczeniu się **wynikają z zaburzeń: spostrzegania, uwagi, pamięci, myślenia, mowy, sprawności motorycznych, ale także procesów emocjonalnych, motywacyjnych, adaptacji społecznej.**

Spostrzeganie uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim jest: niedokładne, wybiórcze, węższe zakresowo, występują zaburzenia analizy i syntezy spostrzeżeń.

Najtrafniej **poziom poznania zmysłowego** u tych uczniów można określić cytując słowa H. Borzyszkowskiej (1997): ***dziecko upośledzone umysłowo mało widzi – kiedy patrzy i mało słyszy – kiedy słucha.***

U uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim stwierdza się **obniżoną zdolność koncentracji** uwagi. Ich uwaga jest krótkotrwała, mało podzielna i łatwo ulega zakłóceniu (nadmiernie odwracalna). Bardzo trudno jest skoncentrować ich uwagę zwłaszcza, gdy podejmują rozwiązanie zadań sprawiających trudności. **Wzmacnianie uwagi tych uczniów** jest procesem ciągłym i nie można go pomijać w trakcie realizacji działań edukacyjno-terapeutycznych.

Dzieci upośledzone umysłowo w stopniu lekkim **mają dobrą pamięć mechaniczną.**

Natomiast **pamięć logiczna** jest u nich w dużym stopniu zaburzona, co przejawia się w obserwowanych faktach:

- ✓ odtwarzanie zapamiętanych informacji odbywa się według zapamiętanej kolejności;
- ✓ mają trudności z odpytywaniem wrywkowym, często po prostu nie rozumieją tego, czego wyuczyły się na pamięć;
- ✓ mają trudności w posługiwaniu się wyuczoną tabliczką mnożenia, bo wymaga to wybiórczego stosowania zapamiętanych wiadomości;
- ✓ potrzebują również większej liczby powtórzeń, aby utrwalić zapamiętane informacje. Rozwój mowy u dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim często bywa opóźniony, jednakże z uwagi na stosunkowo dobrą pamięć mechaniczną są w stanie (przy dobrej stymulacji środowiskowej) opanować znaczny zasób słownictwa, chociaż: mają trudności w rozumieniu znaczenia wypowiedzi oraz w samodzielnym tworzeniu dłuższych wypowiedzi (twórcze stosowanie mowy);
- ✓ częściej też w porównaniu z dziećmi w normie intelektualnej występują u nich wady wymowy;
- ✓ z uwagi na częste zaniedbanie środowiskowe można zaobserwować też używanie wulgaryzmów i wyrażeń slangowych.
- ✓ mają stosunkowo dobrze rozwiniętą mowę odtwórczą, ale słabiej funkcjonuje u nich twórczy wymiar mowy.

Osoby z upośledzeniem umysłowym **w stopniu lekkim mają zaburzone myślenie abstrakcyjne, słowno-pojęciowe.** Ich myślenie rozwojowe zatrzymuje się na poziomie myślenia konkretno-

obrazowego, co przejawia się w trudnościach z abstrahowaniem, uogólnianiem, tworzeniem pojęć, wnioskowaniem czy przewidywaniem (myśleniem przyczynowo- skutkowym). **Zaburzenie wyższych form myślenia w znacznym stopniu utrudnia zdobywanie wiedzy i powoduje, że pewien jej zasób jest niedostępny osobom z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim.**

Najczęściej występujące zaburzenia u dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, które mają znaczenie dla ich osiągnięć szkolnych, to:

- ✓ zaburzenie orientacji przestrzennej,
- ✓ niski poziom sprawności grafomotorycznej,
- ✓ słaba koncentracja uwagi,
- ✓ liczne i nasilone wady wymowy,
- ✓ wolniejsze tempo pracy,
- ✓ zaburzenia rozumienia znaczenia wypowiedzi,
- ✓ zaburzenia analizy i syntezy (wzrokowej, słuchowej, wzrokowo-słuchowej),
- ✓ trudności w rozpoznawaniu liter oraz w czytaniu,
- ✓ trudności w rozumieniu przeczytanego tekstu,
- ✓ istotnie zaburzony poziom rozumienia wszelkich reguł, zasad, definicji,
- ✓ utrudnione tworzenie pojęcia liczby,
- ✓ ograniczenia procesów pamięciowych,
- ✓ brak zrozumienia treści zadań tekstowych i trudności w ich rozwiązywaniu,
- ✓ zaburzenia wyobraźni przestrzennej utrudniające rozumienie i wykonywanie zadań geometrycznych,
- ✓ trudności w orientowaniu się w stosunkach czasowych i posługiwaniu się nimi,
- ✓ kłopoty w powiązaniu nowych informacji z poprzednio zapamiętanymi,
- ✓ słaby poziom stosowania umiejętności w praktyce,
- ✓ mała samodzielność w wykonywaniu zadań,
- ✓ często występująca nadpobudliwość psychoruchowa lub zahamowanie,
- ✓ brak krytycyzmu,
- ✓ trudności w antycypacji zachowań,
- ✓ impulsywność,
- ✓ podatność na negatywne wpływy otoczenia,
- ✓ niski poziom motywacji,
- ✓ mała wrażliwość na potrzeby innych,

- ✓ częste przejawy agresji.

Wymienione powyżej trudności nie muszą przejawiać się w każdym przypadku. Każdy z uczniów jest inny, jego poziom funkcjonowania w szkole, zachowanie, możliwości i ograniczenia są indywidualnie zróżnicowane. Uświadomienie sobie przez nauczyciela sytuacji, z jakimi może się spotkać w kontakcie z uczniem upośledzeniem umysłowym, pomoże mu bardziej wnikliwie obserwować i odpowiednio **dostosowywać zadania do możliwości ucznia**. Identyfikacja trudności ucznia i zadań edukacyjno-terapeutycznych pozwoli mu stworzyć plan działania pedagogicznego możliwie skuteczny i dostosowany indywidualnie do ucznia.

Wyznaczniki procesu edukacyjnego w odniesieniu do ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim

Jaką podstawę programową realizują uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, jakich trudności z nabywaniem wiadomości i umiejętności mogą doświadczać, jak powinien pracować nauczyciel z uczniem z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim?

Podstawa programowa

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim realizują tę samą *podstawę programową*, co ich sprawni rówieśnicy. Nauczyciele mają obowiązek dostosować wymagania edukacyjne (niezbędne do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania) do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia rozwojowe uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom. Stosowane przez nauczyciela metody, formy i środki dydaktyczne muszą być adekwatne do indywidualnych możliwości i potrzeb psychofizycznych uczniów.

Na II i III etapie edukacyjnym realizowane jest nauczanie przedmiotowe .

Nauczyciel, który podejmuje pracę z uczniem z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim na II i III etapie edukacyjnym, powinien znać przebieg i charakterystykę rozwoju ucznia na poprzednich etapach edukacyjnych. Na tej podstawie powinien przeprowadzić analizę wiadomości i umiejętności, jakie uczeń powinien już nabyć. Powinien stwierdzić jaki zakresy wiedzy uczeń już opanował, a jakie wymagają

dalszej pracy. Ważne jest, aby zapewnić uczniowi możliwość powracania do pewnych treści, by utrwalać wiadomości szczególnie ważne w dalszym kształceniu i w życiu codziennym.

Przedmioty matematyczno-przyrodnicze

Nauczyciel powinien stosować:

- ✓ takie strategie pomocy uczniowi, które umożliwią mu zrozumienie istoty zadania lub zagadnienia. Służyć temu mogą odpowiednie metody pracy (problemowa, zadawania pytań, praktycznego działania czy oparta na przeżywaniu), środki dydaktyczne (modele, filmy, plansze, interaktywne wizualizacje itp.) oraz formy organizacyjne (zwłaszcza praca w grupach),
- ✓ **eksperymenty i doświadczenia**, które w edukacji uczniów upośledzeniem umysłowym pełnią szczególną rolę.

Przedmioty humanistyczne

Realizacja podstawy programowej w obszarze humanistycznym skupia się na:

- ✓ dalszym **rozwijaniu sprawności językowych**, a w tym kształtowaniu złożonych struktur gramatycznych oraz budowaniu dłuższych wypowiedzi powiązanych w logiczną całość.
- ✓ pracy nad **spójnością wypowiedzi uczniów** i rozwojem ich słownika oraz kształtowaniem umiejętności argumentowania, prowadzenia rozmowy.

Analiza i interpretacja tekstów kultury jest dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim szczególnie trudna, ponieważ wymaga rozumienia perspektywy drugiej osoby. W sensie rozwoju poznawczego jest to przekroczenie poziomu dziecięcego egocentryzmu oraz empatyczna umiejętność *spojrzenia z zewnątrz*. **Te zdolności poznawcze z trudem rozwijają się u uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim.**

Sprawności te można kształcić poprzez np.: specjalne ćwiczenia przyjmowania cudzej perspektywy. Należy mieć na uwadze, że praca z tekstami źródłowymi musi odbywać się przy dużym wsparciu nauczyciela i z zastosowaniem pewnych ułatwień, np.: **map myślowych, inscenizacji, filmów, zastępników wizualnych, schematów, porównań itp.**

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim mogą mieć trudności z:

- ✓ zapamiętaniem faktów historycznych i określaniu ich związków przyczynowo-skutkowych.

W nauczaniu historii konieczne jest:

- ✓ systematyczne powtarzanie i utrwalanie wiedzy,

- ✓ należy prezentować i powtarzać wiedzę w różnych kontekstach, formach oraz z wykorzystaniem różnych środków dydaktycznych,
- ✓ realizacja podstawy programowej - ograniczenia się do najważniejszych aspektów omawianego zagadnienia historycznego, bazowania na pamięci mechanicznej ucznia, dzielenia treści na małe kroki oraz podejmowania dodatkowych działań wizualizujących treści.

Ważnym zadaniem nauczyciela w pracy z uczniem upośledzonym umysłowo w stopniu lekkim na **III etapie** edukacyjnym jest dostarczanie odpowiednich **informacji o jego predyspozycjach zawodowych i o samych zawodach.**

Realizacja zadań edukacyjnych na II i III etapie kształcenia uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim wymaga zapewnienia istotnych warunków, a w tym między innymi:

- ✓ zminimalizowania nadmiaru rozpraszających bodźców;
- ✓ dbanie o wymianę informacji między nauczycielami i rodzicami na temat osiągnięć i trudności ucznia;
- ✓ dawanie uczniom odczuć, że to co robią jest ważne i ciekawe.

Ocenianie uczniów

Kompleksowa ocena uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim wymaga odniesienia do:

- ✓ aktualnych możliwości ucznia, jak i jego ograniczeń,
- ✓ wkładu pracy,
- ✓ zaangażowania,
- ✓ samodzielności w wykonywanych działaniach,
- ✓ poziomu umiejętności,
- ✓ motywacji do pracy,
- ✓ systematyczności,
- ✓ postępów w rozwoju na miarę indywidualnych możliwości.

Celem oceniania powinno być:

- ✓ gromadzenie danych o zachowaniu i osiągnięciach uczniów,
- ✓ ocena poziomu jego funkcjonowania.

Opracowując ocenę ucznia z upośledzeniem umysłowym, nauczyciel musi pamiętać o rzetelnym, sprawiedliwym ujęciu jego postępów. Niewątpliwie ułatwi to współpracę z innymi członkami grona pedagogicznego i rodziną dziecka, a także uchroni przed koniecznością spełniania ich niemożliwych do realizacji żądań.

Określając wymagania dydaktyczno-wychowawcze wobec dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, należy pamiętać o **konieczności zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa**. Poczuciu bezpieczeństwa sprzyjają :

- ✓ stałość i jasność reguł obowiązujących w szkole i klasie.

Dzięki temu nauczycielowi będzie łatwiej unikać błędów związanych z określaniem adekwatnych wymagań, aby nie były zbyt niskie ani nadmierne.

11) Uczeń z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym i znacznym

„Specyfika kształcenia uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym polega na nauczaniu i wychowaniu całościowym, zintegrowanym, opartym na wielozmysłowym poznawaniu otaczającego świata – w całym procesie edukacji.

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, jako jedyna grupa uczniów, realizują odrębną podstawę programową kształcenia ogólnego. Budowa i zakres podstawy różnią się znacznie od podstawy kształcenia ogólnego realizowanej przez pozostałych uczniów. Taki stan wynika ze specyfiki funkcjonowania osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, która wymaga bardzo indywidualizowanego podejścia do procesu ich kształcenia. Podstawa programowa określa cele główne . Są one sformułowane na dużym poziomie ogólności tak, aby po zoperacjonalizowaniu każdy uczeń z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym lub znacznym, mógł je realizować na poziomie dostępnym dla siebie, wyznaczonym poziomem możliwości i ograniczeń psychofizycznych.

Na każdym etapie edukacyjnym realizowane są zajęcia:

- funkcjonowanie w środowisku,
- muzyka z rytmiką,
- plastyka,
- technika,
- wychowanie fizyczne,
- etyka,
- zajęcia rewalidacyjne.

Treści kształcenia nie są formułowane w postaci wymagań (rezultatów), lecz najczęściej w formie celów do realizacji i obejmują:

- umiejętność samoobsługi,
- dbałość o zdrowie,
- umiejętność porozumiewania się z otoczeniem,
- rozwijanie percepcji wzrokowej i spostrzegania,
- rozwijanie percepcji słuchowej,
- ćwiczenia pamięci, w szczególności dotykowej, ruchowej i słownej,
- naukę czytania i pisania,
- elementarne umiejętności matematyczne,
- poznawanie najbliższego otoczenia,
- poznawanie najbliższego środowiska społeczno-kulturowego,
- Twórczość artystyczną,
- poznawanie przyrody,
- zajęcia ruchowe oraz kształcenie techniczne.

Tak sformułowane treści wskazują kierunki kształcenia. Opracowanie indywidualnych programów wymaga znacznej operacjonalizacji treści zawartych w podstawie programowej tak, aby Zespół nauczycieli i specjalistów mógł:

- wyznaczyć ogólne cele terapeutyczne i edukacyjne (zgodnie z podstawą programową);
- wyznaczyć cele szczegółowe możliwe do osiągnięcia przez ucznia w danym okresie, tj. cele mieszczące się w strefie najbliższego rozwoju ucznia określonej na podstawie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania;
- opracować szczegółowe procedury osiągania celów (określić metody, formy, środki, zasady).

Załącznik Nr 1

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań u **uczniów z dysleksją** w zakresie przedmiotów nauczania:

MUZYKA, PLASTYKA, WYCHOWANIE FIZYCZNE, TECHNIKA

Objawy zaburzeń:

- trudności z czytaniem nut, odtwarzaniem rytmu, śpiewaniem, tańczeniem
- trudności z rysowaniem (rysunek schematyczny, uproszczony) i organizacją przestrzenną prac plastycznych
- obniżony poziom wykonania prac plastycznych i technicznych (dobra własna inwencja twórcza i wyobraźnia)
- mylenie prawej i lewej strony
- trudności z opanowaniem układów gimnastycznych (sekwencje ruchowe zorganizowane w czasie i przestrzeni)
- trudności w bieganiu, ćwiczeniach równoważnych
- trudności w opanowaniu gier wymagających użycia piłki (siatkówka, koszykówka, tenis ziemny i stołowy, itp.)
- niechęć do uprawiania sportów wymagających dobrego poczucia równowagi (deskorolka, narty, snowboard)

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- zawsze uwzględniać trudności ucznia
- w miarę możliwości pomagać, wspierać, dodatkowo instruować, naprowadzać, pokazywać na przykładzie
- dzielić dane zadanie na etapy i zachęcać do wykonywania małutkimi krokami
- nie zmuszać na siłę do śpiewania, czy wykonywania ćwiczeń sprawiających uczniowi trudność
- dawać więcej czasu na opanowanie danej umiejętności, cierpliwie udzielać instruktażu
- nie krytykować, nie oceniać negatywnie wobec klasy
- podczas oceniania brać przede wszystkim pod uwagę stosunek ucznia do przedmiotu, jego chęci, wysiłek, przygotowanie do zajęć w materiały, niezbędne pomoce itp.
- włączać do rywalizacji tylko tam, gdzie uczeń ma szansę.

Załącznik Nr 2

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań **u uczniów z dysleksją** w zakresie przedmiotów nauczania:

JĘZYKI OBCE

Objawy zaburzeń:

- trudności z zapamiętaniem słówek, struktur gramatycznych
- problemy z budowaniem wypowiedzi ustnych
- trudności z rozumieniem i zapamiętywaniem tekstu mówionego lub nagranego na taśmę
- problemy z odróżnianiem słów podobnie brzmiących
- błędy w pisaniu- trudności z odróżnianiem wyrazów podobnych- gubienie drobnych elementów graficznych, opuszczanie i przestawianie liter
- trudności z poprawnym pisaniem, pomimo dobrych wypowiedzi ustnych
- kłopoty z zapisem wyrazów w poprawnej formie gramatycznej
- gubienie drobnych elementów graficznych, opuszczanie i przestawianie liter
- trudności z poprawnym pisaniem, pomimo dobrych wypowiedzi ustnych
- kłopoty z zapisem wyrazów w poprawnej formie gramatycznej.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- dawać łatwiejsze zadania
- nie wyrywać do natychmiastowej odpowiedzi, dawać więcej czasu na zastanowienie się i przypomnienie słówek, zwrotów
- dawać więcej czasu na opanowanie określonego zestawu słówek
- w fazie prezentacji leksyki zwolnić tempo wypowiadanych słów i zwrotów, a nawet wypowiadać je przesadnie poprawnie
- można pozwolić na korzystanie z dyktafonu podczas lekcji
- nowe wyrazy objaśniać za pomocą polskiego odpowiednika, w formie opisowej, podania synonimu, antonimu, obrazka, tworzenia związku z nowym wyrazem
- w zapamiętywaniu pisowni stosować wyobrażanie wyrazu, literowanie, pisanie palcem na ławce, pisanie ze zróżnicowaniem kolorystycznym liter
- przy odczytywaniu tekstu przez nauczyciela pozwalać na korzystanie z podręcznika,
- w nauczaniu gramatyki można stosować algorytmy w postaci graficznej wykresów, tabeli, rysunków)

- podczas prezentacji materiału zestawiać zjawiska gramatyczne języka polskiego ze zjawiskami gramatycznymi charakterystycznymi dla języka obcego
- prowadzić rozmówki na tematy dotyczące uczniów,
- dawać więcej czasu na wypowiedzi ustne i prace pisemne,
- liberalnie oceniać poprawność ortograficzną i graficzną pisma,
- oceniać za wiedzę i wysiłek włożony w opanowanie języka, kłaść większy nacisk na wypowiedzi ustne.

Załącznik Nr 3

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań u **uczniów z dysleksją** w zakresie przedmiotu nauczania:

JĘZYK POLSKI

Objawy zaburzeń:

- trudności w opanowaniu techniki czytania tj.: głoskowanie, sylabizowanie, przekręcanie wyrazów, domyślanie się, wolne lub nierówne tempo, pauzy, nie zwracanie uwagi na interpunkcję
- niepełne rozumienie treści tekstów i poleceń, uboższe słownictwo
- trudności w pisaniu, szczególnie ze słuchu, liczne błędy np.: mylenie z-s, d- t, k -g
- błędy w zapisywaniu zmiękczeń, głosek i- j
- błędy w zapisywaniu głosek nosowych ą - om, ę – em
- opuszczanie, dodawanie, przestawianie, podwajanie liter i sylab
- błędy gramatyczne w wypowiedziach ustnych i pisemnych
- trudności w formułowaniu wypowiedzi pisemnych na określony temat
- trudności w uczeniu się ze słuchu na lekcji, korzystaniu z wykładów, zapamiętywaniu, rozumieniu poleceń złożonych, instrukcji
- trudności z zapamiętaniem liter alfabetu, mylenie liter podobnych kształtem l-t-l
- mylenie liter zbliżonych kształtem, lecz inaczej ułożonych w przestrzeni b-d-g-p, w-m
- opuszczanie drobnych elementów graficznych liter /kropki, kreski/
- błędy w przepisywaniu i pisaniu z pamięci
- nieprawidłowe trzymanie przyborów do pisania
- wolne tempo pisania, męczliwość ręki
- niekształtne litery, nieprawidłowe łączenia - obniżona czytelność pisma
- nieumiejętność zagospodarowania przestrzeni kartki.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- nie wymagać, by uczeń czytał głośno przy klasie nowy tekst, wskazywać wybrane fragmenty dłuższych tekstów do opracowania w domu i na nich sprawdzać technikę czytania
- dawać więcej czasu na czytanie tekstów, poleceń, instrukcji, szczególnie podczas samodzielnej pracy lub sprawdzianów, w miarę potrzeby pomagać w ich odczytaniu

- starać się w miarę możliwości przygotowywać sprawdziany i kartkówki w formie testów
- czytanie lektur szkolnych lub innych opracowań rozłożyć w czasie, pozwalać na korzystanie z książek "mówionych"
- raczej nie angażować do konkursów czytania
- uwzględniać trudności w rozumieniu treści, szczególnie podczas samodzielnej pracy z tekstem, dawać więcej czasu, instruować lub zalecać przeczytanie tekstu wcześniej w domu
- częściej sprawdzać zeszyty szkolne ucznia, ustalić sposób poprawy błędów, czuwać nad wnikliwą ich poprawą, oceniać poprawność i sposób wykonania prac
- dać uczniowi czas na przygotowanie się do pisania dyktanda poprzez podanie mu trudniejszych wyrazów, a nawet wybranych zdań, które wystąpią w dyktandzie; można też dawać teksty z lukami lub pisanie z pamięci
- dyktanda sprawdzające można organizować indywidualnie
- błędów nie omawiać wobec całej klasy
- w przypadku trudności w redagowaniu wypowiedzi pisemnych uczyć tworzenia schematów pracy, planowania kompozycji wypowiedzi (wstęp, rozwinięcie, zakończenie)
- pomagać w doborze argumentów, jak również odpowiednich wyrażen i zwrotów
- nie obniżać ocen za błędy ortograficzne i graficzne w wypracowaniach
- podać uczniom jasne kryteria oceny prac pisemnych (wiedza, dobór argumentów, logika wywodu, treść, styl, kompozycja itd.)
- dawać więcej czasu na prace pisemne, sprawdzać, czy uczeń skończył notatkę z lekcji, w razie potrzeby skracać wielkość notatek
- przypadku trudności z odczytaniem pracy odpytać ucznia ustnie
- pozwalać na wykonywanie prac na komputerze
- usprawniać zaburzone funkcje - zajęcia korekcyjno-kompensacyjne.

Załącznik Nr 4

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań u uczniów z dysleksją w zakresie przedmiotów nauczania:

MATEMATYKA, FIZYKA, CHEMIA

Objawy zaburzeń:

- nieprawidłowe odczytywanie treści zadań tekstowych, niepełne rozumienie treści zadań, poleceń
- trudności z wykonywaniem działań w pamięci, bez pomocy kartki, problemy z zapamiętywaniem reguł, definicji, tabliczki mnożenia
- problemy z opanowaniem terminologii (np. nazw, symboli pierwiastków i związków chemicznych)
- błędne zapisywanie i odczytywanie liczb wielocyfrowych (z wieloma zerami i miejscami po przecinku)
- przestawianie cyfr (np. 56-65), nieprawidłowa organizacja przestrzenna zapisu działań matematycznych, przekształcania wzorów
- mylenie znaków działań, odwrotne zapisywanie znaków nierówności
- nieprawidłowe wykonywanie wykresów funkcji
- trudności z zadaniami angażującymi wyobraźnię przestrzenną w geometrii
- niski poziom graficzny wykresów i rysunków, nieprawidłowe zapisywanie łańcuchów reakcji chemicznych.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- naukę tabliczki mnożenia, definicji, reguł wzorów, symboli chemicznych rozłożyć w czasie, często przypominać i utrwalać
- nie wyrywać do natychmiastowej odpowiedzi, przygotować wcześniej zapowiedzią, że uczeń będzie pytany
- w trakcie rozwiązywania zadań tekstowych sprawdzać, czy uczeń przeczytał treść zadania i czy prawidłowo ją zrozumiał, w razie potrzeby udzielać dodatkowych wskazówek
- w czasie sprawdzianów zwiększyć ilość czasu na rozwiązanie zadań
- można też dać uczniowi do rozwiązania w domu podobne zadania
- uwzględniać trudności związane z myleniem znaków działań, przestawianiem cyfr, zapisywaniem reakcji chemicznych itp.
- materiał sprawiający trudność dłużej utrwalać, dzielić na mniejsze porcje
- oceniać tok rozumowania, nawet gdyby ostateczny wynik zadania był błędny, co wynikać może z pomyłek rachunkowych

- oceniać dobrze, jeśli wynik zadania jest prawidłowy, choćby strategia dojścia do niego była niezbyt jasna, gdyż uczniowie dyslektyczni często prezentują styl dochodzenia do rozwiązania niedostępny innym osobom, będący na wyższym poziomie kompetencji.

Załącznik Nr 5

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań u uczniów z dysleksją w zakresie przedmiotów nauczania:

GEOGRAFIA, BIOLOGIA, HISTORIA

Objawy zaburzeń:

- trudności z zapamiętywaniem nazw geograficznych, terminologii z biologii i chemii (dłuższe nazwy, nazwy łacińskie), nazwisk z historii
- trudności z opanowaniem systematyki (hierarchiczny układ informacji)
- zła orientacja w czasie (chronologia, daty)
- trudności z czytaniem i rysowaniem map geograficznych i historycznych
- trudności z orientacją w czasie i w przestrzeni (wskazywanie kierunków na mapie i w przestrzeni, obliczanie stref czasowych, położenia geograficznego, kąta padania słońca itp.)
- problemy z organizacją przestrzenną schematów i rysunków
- trudności z zapisem i zapamiętaniem łańcuchów reakcji biochemicznych.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- uwzględniać trudności z zapamiętywaniem nazw, nazwisk, dat
- w czasie odpowiedzi ustnych dyskretnie wspomagać, dawać więcej czasu na przypomnienie, wydobyć z pamięci nazw, terminów, dyskretnie naprowadzać
- częściej powtarzać i utrzymywać materiał
- podczas uczenia stosować techniki skojarzeniowe ułatwiające zapamiętywanie
- wprowadzać w nauczaniu metody aktywne, angażujące jak najwięcej zmysłów (ruch, dotyk, wzrok, słuch), używać wielu pomocy dydaktycznych, urozmaicać proces nauczania
- zróżnicować formy sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia
- przeprowadzać sprawdziany ustne z ławki, niekiedy nawet odpytywać indywidualnie
- często oceniać prace domowe.

Załącznik Nr 6

Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań u uczniów o inteligencji niższej niż przeciętna w zakresie przedmiotu nauczania:

JĘZYK POLSKI

Symptomy trudności:

- słabe oceny pomimo starań i wysiłków ucznia,
- trudności w czytaniu i pisaniu (trudności z kojarzeniem określonych dźwięków (głosek) z odpowiadającymi im symbolami (literami),
- trudności w rozumieniu czytanych treści,
- trudności w samodzielnym wypowiedzianiu się, formułowaniu wniosków i sądów, w uogólnianiu, myśleniu symbolicznym (abstrakcyjnym),
- niski poziom rozwoju słowno – pojęciowego (odpowiada wcześniejszej fazie rozwoju),
- ubogie słownictwo, wadliwa struktura gramatyczna wypowiedzi ustnych i pisemnych,
- słabsza sprawność manualna (rysunki, pismo mają niski poziom graficzny – odpowiadają wcześniejszej fazie rozwoju),
- słaba umiejętność stosowania konwencjonalnych sposobów zapamiętywania,
- duże problemy z przywoływaniem z pamięci odległych partii materiału (słaba pamięć długotrwała, operacyjna),
- trudności z selekcją i wychwyceniem myśli przewodniej w długich tekstach,
- wolne tempo procesów umysłowych i działania.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- zmniejszanie ilości, stopnia trudności i obszerności zadań
- dzielenie materiału na mniejsze partie, wyznaczanie czasu na ich opanowanie i odpytywanie
- wydłużanie czasu na odpowiedź, przeczytanie lektury
- wprowadzanie dodatkowych środków dydaktycznych np. ilustracje, ruchomy alfabet,
- odwoływanie się do znanych sytuacji z życia codziennego
- formułowanie pytań w formie zdań o prostej konstrukcji powołujących się na ilustrujące przykłady
- częste podchodzenie do ucznia w trakcie samodzielnej pracy w celu udzielania dodatkowej pomocy, wyjaśnień
- zajęcia w ramach zespołu dydaktyczno-wyrównawczego, gdzie szczególnie u młodszych dzieci należy oprócz wyjaśniania bieżących zagadnień programowych usprawniać funkcje poznawcze (procesy intelektualne i

percepcyjne), (zajęcia dodatkowe są niezbędne, bowiem dziecko z inteligencją niższą niż przeciętna w stanie opanować tych umiejętności tylko dzięki pracy na lekcji i samodzielnej nauce własnej w domu)

- należy zezwolić na dokończenie w domu niektórych prac wykonywanych na lekcjach
- dyktanda przeprowadzać indywidualnie w wolniejszym tempie, gdyż dzieci te często nie nadążają za klasą
- potrzeba większej ilości czasu i powtórzeń na opanowanie materiału.

Załącznik Nr 6

Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań u uczniów o inteligencji niższej niż przeciętna w zakresie przedmiotów nauczania:

JĘZYKI OBCE

Symptomy trudności:

- trudności z prawidłową wymową
- trudności w zapamiętywaniu i/lub odtwarzaniu treści, słówek, zdań
- trudności w swobodnym wypowiedzianiu się na określony temat
- trudności w poprawnym czytaniu i pisaniu
- problemy z gramatyką.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- zmniejszanie ilości słówek do zapamiętania
- pozostawianie większej ilości czasu na ich przyswojenie
- odpytywanie po uprzedzeniu, kiedy i z czego dokładnie uczeń będzie pytany
- wymagania w wypowiedzianiu się na określony temat ograniczyć do kilku krótkich, prostych zdań na dany temat.

Załącznik Nr 7

Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań u **uczniów o inteligencji niższej niż przeciętna** w zakresie przedmiotów nauczania:

MATEMATYKA, FIZYKA, CHEMIA

Symptomy trudności:

- trudności z wykonywaniem bardziej złożonych działań
- trudność z pamięciowym przyswajaniem i/lub odtwarzaniem z pamięci wyuczonych treści (np. tabliczka mnożenia, skomplikowane wzory, układy równań)
- problem z rozumieniem treści zadań
- potrzeba większej ilości czasu na zrozumienie i wykonanie zadania.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- częste odwoływanie się do konkretnego (np. graficzne przedstawianie treści zadań), szerokie stosowanie zasady pogłębienia
- omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności (pamiętając, że obniżenie wymagań nie może zejść poniżej podstawy programowej)
- podawanie poleceń w prostszej formie (dzielenie złożonych treści na proste, bardziej zrozumiałe części)
- wydłużanie czasu na wykonanie zadania
- podchodzenie do dziecka w trakcie samodzielnej pracy w razie potrzeby udzielenie pomocy, wyjaśnień, mobilizowanie do wysiłku i ukończenia zadania
- zadawanie do domu tyle, ile dziecko jest w stanie samodzielnie wykonać
- potrzeba większej ilości czasu i powtórzeń dla przyswojenia danej partii materiału.

Załącznik Nr 8

Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań u **uczniów o inteligencji niższej niż przeciętna** w zakresie przedmiotów nauczania:

GEOGRAFIA, BIOLOGIA, HISTORIA

Symptomy trudności:

- trudność w selekcji i wybraniu najważniejszych treści (tendencja do pamięciowego uczenia się wszystkiego po kolei)
- problem z zapamiętywaniem dat, nazwisk, nazw, miejscowości
- nieumiejętność przekrojowego wiązania faktów i informacji.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- w związku z dużym problemem w selekcji i wyborze najważniejszych informacji z danego tematu można wypisać kilka podstawowych pytań, na które uczeń powinien znaleźć odpowiedź czytając dany materiał (przy odpytywaniu prosić o udzielenie na nie odpowiedzi)
- podobnie postępować przy powtórkach
- pozostawianie większej ilości czasu na przygotowanie się z danego materiału (dzielenie go na małe części, wyznaczanie czasu na jego zapamiętanie i odpytywanie).

Załącznik Nr 9

Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań u **uczniów o inteligencji niższej niż przeciętna** w zakresie przedmiotów nauczania:

MUZYKA, WYCHOWANIE FIZYCZNE, PLASTYKA, TECHNIKA

Symptomy trudności:

- niezborność ruchowa i trudności w wykonywaniu niektórych ćwiczeń (potrzeba dłuższego treningu, aby opanować dane ćwiczenie, rzucanie do celu itp.)
- trudności w zrozumieniu zasad i reguł różnych gier
- obniżony poziom prac plastycznych i technicznych (słabsza własna inwencja twórcza, wyobraźnia)
- trudność w zapisywaniu i odczytywaniu nut.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- zapewnienie większej ilości ćwiczeń, aby uczeń opanował daną sprawność (w razie potrzeby zwolnienie z wykonania ćwiczeń przerastających możliwości ruchowe ucznia)
- wielokrotne tłumaczenie i wyjaśnianie zasad i reguł gier sportowych
- podpowiadanie tematu pracy plastycznej czy technicznej, częste podchodzenie do ucznia, ukierunkowywanie w działaniu
- pozwalanie na korzystanie ze śpiewników, wzorów, zapisów nutowych
- liberalne ocenianie wytworów artystycznych ucznia
- w ocenianiu zwracanie większej uwagi na wysiłek włożony w wykonanie zadania, niż ostateczny efekt pracy.